

Asia: VN/33963/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Kotoutumista ja kielitaitoa edistävien koulutusten uudistaminen

Kotoutumiskoulutukset ja lukutaitokoulutukset ovat erittäin tärkeässä roolissa koko kotoutumisen prosessissa. Mikäli kieliopetus eri syistä ei toimi, on riittämätön tai vääräaikainen, toivottu nopeampi kotoutuminen ei tapahdu. Kotoutumisen hitaus riippuu usein kielipalvelujen niukasta tarjonnasta ja pitkistä jonoista, ei suinkaan kotoutujien haluttomuudesta kotoutua tai oppia.

Uudistuksessa on tärkeää, että lukutaitokoulutusten saatavuus säilyy tai paranee ja että lukutaitokoulutukset ovat laadukkaita, oikea-aikaisia ja riittäviä. Hyvä on, että laaditaan suunnitelma ja tavoitteita lukutaitokoulutuksille mikä toivottavasti lisää yhdenvertaisuutta ja laadukkuutta. Huoli kuitenkin jää pedagogisen osaamisen saatavuudesta lukutaitokoulutusten osalta.

Mikäli kiintiöpakolaisia tulee enemmän kaksikielisille tai ruotsinkielisille alueille pitää olla riittävät resurssit järjestää ruotsinkielistä kotoutumiskoulutusta ja alaikäisille valmistavaa opetusta ruotsin kielellä.

Aikuisten kielikoulutusten valinnassa olisi hyvä huomioida, ketkä pääsevät kotoutumiskoulutuksiin. Kiintiöpakolaiset ja yksin tulevat lapset ja nuoret ilman huoltajaa ovat joskus joutuneet odottamaan pitkiä aikoja kouluun/kurssille pääsyä. Näiden henkilöiden osalta kotoutumisprosessi on usein pitkäaikaisempi johtuen lähtömaiden heikoista tilanteista ja palvelujen puuttumisesta ja näin ollen heidän oikea-aikaiset suunnitelmat ja nopea pääsy kieltä opiskelemaan on tärkeää.

Pitkät odotusajat ja jonottamiset pidentävät kotoutumisprosessia ja lisää yleensä Kelan ja hyvinvointialueiden kustannuksia, yleensä toimeentulotukimenoja.

Omaehtoisen opiskelun rajoitus vain alle 30-vuotiaille voi olla joillekuille harmillinen este opiskelun toteutumiselle. Muilla etuuksilla opiskeleminen tarkoittaa usein opintolainan nostoa, koska toimeentulotuella opiskelu ei pääsääntöisesti ole mahdollista. Hyvä kuitenkin, että on mahdollisuus harkintaan, esim. kotivanhemman opiskelun tukeminen.

Kotoutumisen edistämisen rahoituksen säästöt

Toimeentulotuen korvaukset yleiskatteelliseen valtionavustukseen ei todennäköisesti kohdistu suoraan kotoutumista tukeviin sosiaalipalveluihin tai ylipäättään toimeentulotukimenoihin. Oikeus perustoimeentulotukeen ja ennalta ehkäisevään tai täydentävään toimeentulotukeen on lakisääteinen ja pohjalla on myös perustuslaki. Näin ollen hyvinvointialueiden tehtävät säilyvät ennallaan ja voi lisääntyäkin johtuen muiden tahojen säästöistä kuten esimerkiksi ihmiskauppauhrien palvelujen poisjättäminen kotoutumislaista.

Laskennallisten korvausten tason lasku on suurin säästökohde, mutta säästöjen määrä ei ole tarkasti tiedossa mikä vaikeuttaa työn suunnitelmallisuutta. Lisäksi ei ole tiedossa miten tilapäisen suojelun oleskeluluvat mahdollisesti muuttuvat ja miten se vaikuttaa hyvinvointialueiden rahoitukseen ja kustannuksiin. Hyvinvointialueiden vastuulla on paljon erittäin haavoittuvassa asemassa olevia tilapäisen suojelun henkilöitä, joiden mahdollisuus työllistymiseen tai paluuseen kotimaahan voi olla erittäin vaikeaa.

Kuntiin ohjattujen kiintiöpakolaisten vastaanottoon ja varautumiseen tarkoitetut korvaukset otetaan pois, mikä ei ole kannatettavaa. Riski on, että tämä kunnan tehtävä voi valua hyvinvointialueelle toimeentulotukimenoina. Tästä on jo ollut viitteitä etukäteen varattujen asuntojen vuokrien maksuissa.

Tämä säästötoimenpide voi vaikuttaa kuntien halukkuuteen vastaanottaa kiintiöpakolaisia, vaikka kiintiöpakolaisten vastaanoton tehtävä kuuluu Suomelle kansainvälisten sopimusten kautta.

Kotoutumisen tavoitteet ja velvoittavuuden lisääminen

Kotoutumisen määrittely työn kautta on erittäin kapea, kun työssäkäynti yleensä on vain osa elämää. Kotoutuminen laajempaan määritykseen koskettaa koko perhettä, myös lapsia ja nuoria.

Kotoutumislain muutoksissa huomioidaan ensisijaisesti aikuisen työikäisen velvollisuus työllistyä. Velvoittavuuden lisääminen ei välttämättä ole huonoa, mutta palvelujen ja ohjauksen puuttumista tai heikkoa saatavuutta ei voi laittaa kotoutujan vastuulle.

Velvoittavuus tulee myös kunnan ja työllisyyspalvelujen tehtäviin, esim. 14 §:n sanamuoto ”viipymättä”. Miten moni työllisyyspalvelu voi viipymättä tehdä kaikkia kotoutumissuunnitelmia? Velvoite tehdä kotoutumissuunnitelma yhtäaikaan osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen kanssa ei aina ole tarkoituksenmukaista. Pykälän 12:n mukainen hyvinvointialueen velvoittava osallistuminen palvelutarpeen arviointiin on hyvä, mutta hyvinvointialue ei voi osallistua, ellei työllisyysalueelta tule kutsua tai tietoa asiasta. Toisaalta työllisyyspalveluissa ei aina tiedetä, että tilanteessa pitäisi kutsua hyvinvointialueen työntekijä mukaan. Näin ollen monialainen yhteistyö kunnan/työllisyyspalvelujen ja hyvinvointialueen välillä on edelleen tärkeää, jotta kotoutumispolku olisi sujuva.

Hyvä asia on, että naisten ja kotivanhempien kotoutumispolku on huomioitu paremmin lakiehdotuksessa. Tähän asiaan olisi hyvä kehittää myös uudenlaisia työkaluja. Pelkkä rajoittaminen ja sanktiot eivät välttämättä tuo toivottuja ratkaisuja.

Kotihoidon tuen rajoittaminen kansallisuuden perusteella ei ole yhdenvertaista muihin perheisiin verrattuna. On myös kotoutujaperheitä, missä kotihoidontuki voi joksikin aikaa olla hyvä ratkaisu perheen kokonaistilanteen kannalta kuten muissakin suomalaisperheissä.

Alkuvaiheen palveluprosessin muutokset

Kotoutujan oman vastuun korostaminen kotoutumisesta voi olla hyvä ajatus, mutta jossain määrin epärealistinen ottaen huomioon uusien pakolaisten tilanne heidän saapuessaan Suomeen. Tuntemus Suomen oloista on tulotilanteessa niukkaa ja tiedon sekä informaation tarve suuri. Pelkästään muutto ja perheen asettuminen uuteen maahan ovat stressaavia tekijöitä. Lisäksi monilla on traumaattisia kokemuksia taustalla. Tällöin ohjauksen tarve on suuri. Tieto tulevasta ja selkeä kotoutumisen polun rakentaminen voivat rauhoittaa asiakkaita ja auttaa heitä rakentamaan luottamusta Suomen viranomaisiin. Kotoutumissuunnitelman laatimiselle ehdotettu kuuden kuukauden määräaika tukee kotoutumista.

Muut huomiot

Kotoutumissuunnitelma on tehtävä kolmen vuoden sisällä oleskeluluvan tai oleskelukortin myöntämisestä. Tässä suhteessa esimerkiksi kiintiöpakolaisnuoret eivät ole yhdenvertaisessa asemassa turvapaikkaa hakeneiden nuorten kanssa. Kiintiöpakolaiset ovat voineet saada oleskeluluvan tai oleskelukortin kauan aikaa ennen saapumista Suomeen. Tämä voi tarkoittaa, että 18 vuotta täyttävä kiintiöpakolainen ei ehdi saada työllisyyspalvelujen kotoutumissuunnitelmaa opinnoilleen. Näin ollen hän voi joutua toimeentulotukea hakiessaan Kelan kehotuksesta nostamaan opiskelujen rahoittamiseksi opintolainaa. Ehto pitäisi sitoa myös kuntaoikeuden myöntämiseen, koska kotoutumispalveluja ei voi saada lähtömaassa, vaikka oleskelulupa olisi jo myönnetty Suomeen. Turvapaikkanuoren osalta oleskelulupa ja kuntaoikeus tulee melkein yhtäaikaan ja näin ollen hänellä on paremmat mahdollisuudet saada kotoutumissuunnitelma.

Karlsson Britt-Marie
Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue Soite - Aikuisten sosiaalipalvelut